

Podborský, Vladimír

Profesor PhDr. František Kalousek (1901-1988)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1988, vol. 37, iss. E33, pp. [155]-158

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109206>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Profesor PhDr. František Kalousek
1901—1988

5. dubna 1988 se uzavřel osud jedné z velkých postav archeologického pracoviště filozofické fakulty UJEP v Brně a naší prehistorie vůbec — profesora PhDr. Františka Kalouska. Dožil se vzácného věku téměř 87 let a osud mu dopřál vystoupit vysoko ke slunci, ale dopustil i chvíle života ve stínu. V posledních letech sledoval sice dění ve svém vědním oboru jen zpovzdálí, ale jeho zájem o pravěk, jakož i starost o osudy svého bývalého pracoviště a své žáky jej neopustily až do posledních dnů. Bylo pozoruhodné, jak panu profesorovi ještě v pozhnaném věku slouží paměť a jak se mu vybavují události odehrané i před 30 a více roky. Prožíval jeseň svého života ve skromném ústraní; těšil se dlouho poměrně dobrému zdraví a my, kdož jsme jej navštěvovali, jsme pevně věřili, že s ním společně oslavíme devadesátku, jak by to odpovídalo tradicím jeho zdravého venkovského rodu. Ačkoli léta zanechávala na organismu prof. Kalouska přece jen tu a tam nějakou stopu, smutná hodina, v níž jsem jej zastihl sklíčeného nenadálou nemocí, přišla nečekaně. Od té kritické chvíle pak se jeho život ubíral nezadržitelně ke konci.

O životě a díle prof. Kalouska bylo již řečeno a napsáno mnohé, ale nekrolog je posledně příležitostí k celkové rekapitulaci.

Narodil se 20. prosince 1901 v Bučovicích v rodině pokrokového kováře-písmáka, který r. 1917 zahynul na bojišti první světové války. Od r. 1922 působil jako učitel na obecných školách na Bučovicích, od r. 1927 pak na měšťanské škole v Bučovicích a později ve Slavkově. Záhy se dostal do styku s regionálními archeology, ředitelem školy A. Procházkou a soudním radou M. Chleborádem, s nimiž časem vytvořil známý badatelský tým, který vstoupil do dějin moravské archeologie (např. výzkum únětického pohřebiště v Sardičkách, výkopy na Clupecch u Maref, aj.). — Jednatřicetiletý učitel F. Kalousek se r. 1932 dal zapsat jako řádný posluchač ke studiu při zaměstnání na obory dějepis, čeština a zeměpis na FF Masarykovy univerzity v Brně. Největší jeho zájem však byl zaměřen od semináře prof. E. Šimka — k prehistorické archeologii. Studium ukončil r. 1937; doktorskou disertaci „Šňůrová kultura na Moravě“ obhájil a rigorosum vykonal ihned po osvobození ČSR r. 1945. To však již (od května) působil jako asistent profesora Šimka na Ústavu pro prehistorii a protohistorii. A zde nastává nová etapa života F. Kalouska.

Již za války byl ve styku se členy KSČ ve Slavkově u Brna a pod vlivem dějinného sledu událostí dospěl ke komunistickému smýšlení a materialistickému pojetí světa. V pozůstalosti prof. Kalouska se nachází deník s výpisky z marxistické literatury z té doby; svědčí o úsilí, s nímž se propracovával k vědeckému světovému názoru. Ihned po osvobození vstoupil do KSČ a od té doby až do důchodového věku včetně věnoval straně mnoho úsilí a energie, a více času, než si žádala jeho milovaná archeologie. Profesor ale v hierarchizaci hodnot stavěl celospolečenské povinnosti vždycky nad vlastní zájem. Výčet jeho funkcí v KSČ by byl velmi dlouhý a našly by se v něm i zástoje velmi významné, jako např. předsednictví ZO KSČ na FF, členství ve vysokoškolském výboru KSČ v Brně a vysokoškolské komisi KV KSČ, instruktorství KV KSČ, četné lektoráty, působení ve VUMLU atd.; o politické exponovanosti F. Kalouska svědčí i to, že byl zvolen předsedou Akčního výboru NF na FF MU v Brně, členem předsednictva Akčního výboru NF vysokých škol v Brně a konečně i delegátem IX. sjezdu strany r. 1949. Za angažovanou práci ve straně se mu také dostalo množství čestných uznání, diplomů a pamětních medailí. Ještě r. 1976 děkuje vedoucí tajemník MěstV KSČ v Brně O. Klíčník prof. Kalouskovi při příležitosti jeho 75. narozenin za politickou činnost a oceňuje jeho dlouholetou obětavou práci pro stranu. Byly tu ovšem i hlasy z druhého břehu: anonymní telefonáty a dopisy, v nichž mu vyhrožovali a označovali jej za „bolševického hafana, sibiřského psa, vraha a katana českého lidu, vyvrhele národa“ apod. a slibovali odplatu...

Přišly náročné úkoly pedagogické, vědecké a organizační. R. 1945 bylo třeba především restituovat ústav na filozofické fakultě, jeho rozchvácenou knihovnu a sbírky, bylo třeba zvládat prvé náporu poválečných studentů, konat rozsáhlou výuku, od r. 1946 i na nově zřízené pedagogické fakultě. R. 1949 byl dr. F. Kalousek jmenován profesorem pedagogické fakulty, kde vybudoval seminář historie a vědecky aktivní archeologické oddělení (výzkumy ve Znojmě-Hradišti). V letech 1950–1952 zastával funkci děkana této fakulty, rok nato funkci prorektora Univerzity. Při tom se podstatnou měrou podílel na pedagogickém procesu na obou humanitních fakultách brněnského vysokého učení. R. 1954 se vrátil trvale na filozofickou fakultu, kde začal s přebudováváním dosavadního teoretického ústavu na moderní vědecko-výzkumné pracoviště. V letech 1958–1970 stál v čele katedry prehistorie a zahájil rozsáhlé výzkumy na lokalitách v Těšeticích a na Pohansku u Břeclavi. Tyto výzkumy postupně přerostly rámcem ČSSR. Univerzitní katedra prehistorie prožívala za vedení prof. Kalouska dobu svého největšího rozkvětu.

Ve výuce obsáhl prof. Kalousek pravěk a ranou dobu dějinnou téměř v celém rozsahu. Jeho přednášky pokrývaly stejně paleolit, neolit, dobu bronzovou, laténskou či slovanskou jako témata metodologická a přehledná; byl u nás patrně prvním, kdo konal výklady z dějin archeologie. Vychoval celé generace odborníků, kteří dnes působí nejen v českých zemích a na Slovensku, nýbrž i v zahraničí. Jako zastávce myšlenky spojení teorie s praxí kladl důraz na vývoj soudobých terénních výzkumných technik, laboratorní nevyjímaje, i na komplexní přístup k vlastní analýze a syntéze. V přesvědčení, že monopolizace vědeckého výzkumu je škodlivá, vybudoval terénní vědeckovýzkumnou stanici v Břeclavi-Pohansku a umožnil také postavení podobného zařízení v Těšeticích na Znojmsku. I v době podstatného perzo-

nálního omezení katedry a po řadě organizačních změn udržují obě tyto stanice solidní úroveň vědeckovýzkumné činnosti, jsou zárukou kvalitní výchovy vědeckého dorostu a umožňují rozsáhlé kulturně-politické působení pracoviště zejména v rámci okresů Břeclav a Znojmo.

Také za učitelskou činnost a pedagogicko-organizační práci se dostalo prof. Kalouskovi četných vyznamenání. Již r. 1952 byl prohlášen vzorným pracovníkem pedagogické fakulty, r. 1956 pak i Univerzity JEP. Byl dlouholetým členem vědeckých rad pedagogické a filozofické fakulty, i Univerzity JEP. R. 1967 mu ministr školství udělil titul zasloužilý učitel.

Při rozsáhlé organizačnické a řídicí práci zůstávala — k lítosti samotného profesora — poněkud stranou vlastní práce vědecká. Již jeho výborná disertace o lidu šňůrové keramiky se z těchto důvodů nikdy nedostala do tisku. Ani z plodných a vědecky významných výzkumů velkomoravského hradiska Pohanska u Břeclavi mu nebylo dopřáno vytěžit tolik, kolik tato lokalita nabízela a kolik dnes dává jeho pokračovatelům. Přesto však jeho bibliografie (SPFFBU E 16, 1971, 17—27) čítá na 150 titulů — nebereme-li v úvahu velký počet posudků disertací, kandidátských habilitačních a doktorských prací, expertíz a dobrozdání. Publikacně zasáhl opět téměř do všech období pravěku a rané doby dějinné, zejména pak do eneolitu a doby slovanské. Sám byl ve chvílích skepse ku konci života někdy nespokojen se svým literárním dílem a vyčítal si, že neudělal více. Byl jsem kdysi svědkem rozhovoru prof. Kalouska s akademikem Böhmem, v němž si oba přiznali, že zůstávají československé archeologii po straně publikační ještě dost dlužní. Ale bylo vůbec v lidských silách vykonat více, než odvedli právě tyto dva manažeři naší vědy?

Co snad zůstal prof. Kalousek dlužen disciplíně po stránce teoretické, to jí bohatě vynahradil rozmachem své práce budovatelské a organizační. Tři stěžejní lokality našeho pravěku zůstanou navždy spojeny s jeho jménem: Znojmo-Hradiště (1949 až 1951; 1954—1956), Těšetice-„Vinohrady“ (1956—1958) a Břeclav-Pohansko (od r. 1958). Na Znojemsku se dodnes oceňuje nejen přenesení zájmu naší oficiální archeologie do této oblasti — dosud domény spíše regionálních badatelů-amatérů, ale také a především vysoký etický a národní apel, kterým se Kalouskovy práce v tomto pohraničním, donedávna silně poněmčeném kraji, nesly. Naši odborníci pak dodnes vzpomínají na výbornou organizaci výzkumů ve Znojmě-Hradišti (např. využití polní telefonní sítě při výzkumu mnohahektarové lokality bylo tehdy u nás novinkou). Velký didaktický dopad měla také účast budoucích učitelů na tomto výzkumu; ti mohli zde nabyté zkušenosti později uplatnit v rámci ochrany kulturního dědictví našeho pravěku. V Těšeticích-„Vinohradech“ splatil prof. Kalousek povinnou daň všech poctivých archeologů terénní prevencí a záchraně ohroženého naleziště. Navíc tu došlo k objevu osady lidu s moravskou malovanou keramikou s „Sutnách“, která se měla později, také s jeho přispěním, stát jednou z nejvýznamnějších neolitických lokalit vůbec. Nejvíce a nejpronikavěji však prof. Kalousek uplatnil svoje budovatelské nadšení na Pohansku. Výstavba tamní stanice, široce založené terénní odzkoušky, nesmírná politicko-kulturní aktivita, kterou v souvislosti s tímto slovanským hradiskem rozvinul, vybudování stálé expozice na zámečku na Pohansku i řada mezinárodních akcí, které se tu konaly, právem vynesly vedoucím výzkumů mnohá uznání stranických i státních orgánů Břeclavska, i čestné občanství města Břeclavi. S růstem vědeckovýzkumné činnosti na Pohansku rostla také vlastní katedra prehistorie; vzbuzovalo až podiv, nejednou i závidět, jak téměř před očima se zvyšoval počet pracovníků katedry a zdokonalovalo její vybavení. Tehdy vznikla také pověsná chemicko-fyzikální laboratoř, původně s cílem konzervovat unikátní kovové památky velkomoravské kultury pouze z Pohanska, brzy však s celostátní působností, neboť šlo o jediné zařízení toho druhu v ČSSR. Likvidace této laboratoře v 70. letech, kterou její zakladatel nenesl lehce, vcelku naší vědě prospěch nepřinesla.

Bylo by třeba zmínit se ještě o podílu prof. Kalouska na celostátním řízení oboru archeologie, na výchově aspirantů, na spolkové (MAK, Muzejní spolek, ČSSA) a redakční činnosti, na organizaci a realizaci výstav Velká Morava i jeho účast na mezinárodních kongresech, na domácích i zahraničních sympoziích, konferencích a seminářích atd. Především by se však nemělo zapomínat na jeho lidské vlastnosti a shovívavou moudrost, s níž snášel životní úspěchy i prohry, radost i zklamání. Byl živým pamětníkem počátků profesionální éry moravské archeologie. Jeho výklady a vzpomínky z dějin oboru zůstávají trvale uloženy ve vědomí všech, kdož

je slyšeli; nepodařilo se, žel přimět pana profesora k tomu, aby tuto „archeologii v županu“, jak to sám obvykle nazýval, svěřil inkoustu a tiskařské černi. Nejprve nebyl čas, později se již nechtěl vracet zpátky; vzpomínky jej zbavovaly spánku a často jitrily i pocit zklamání nad netrvanlivostí lidského díla.

Ale životní dílo prof. F. Kalouska má přes všechny zlomyslnosti času nepomíjivou hodnotu. Základy oboru archeologie, které na filozofické fakultě UJEP položil, jsou hluboké a pevné. Památka zesnulého pak bude na katedře, kterou vybudoval, stále

živá.

Vladimír Podborský